

Právo na osobní mytologii

Genciána Matěje Lipavského

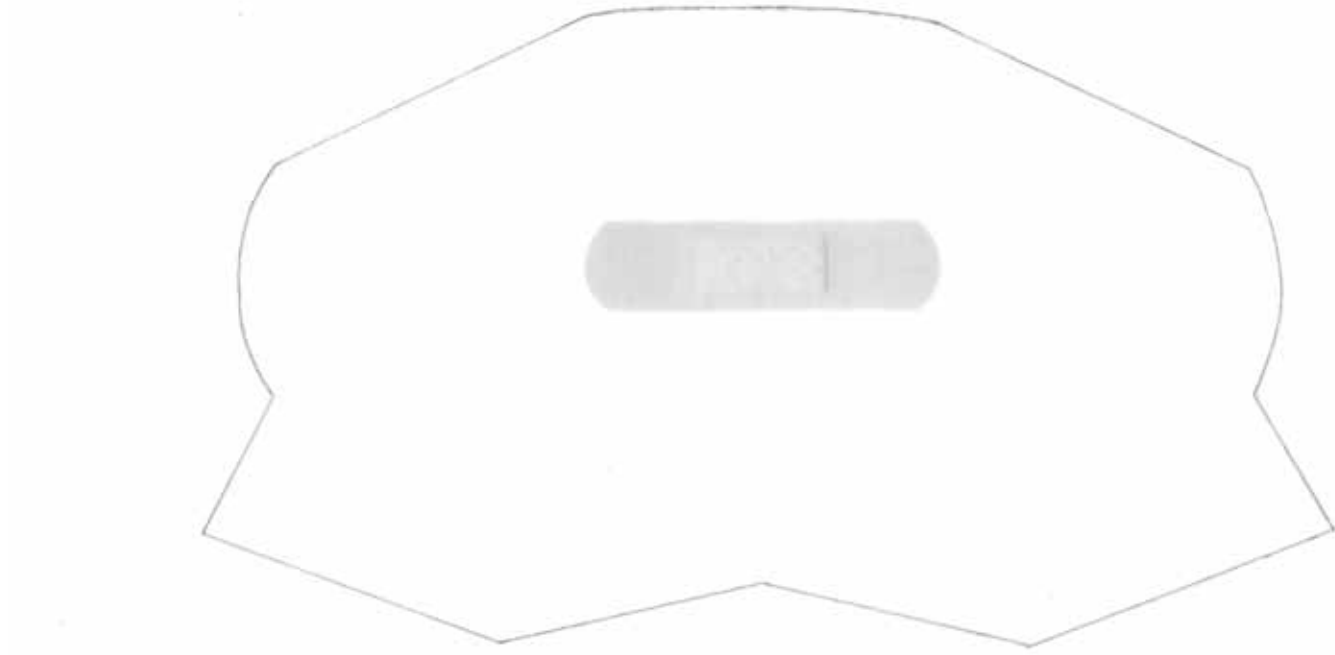
Druhá básnická sbírka Matěje Lipavského Genciána se snaží vyjádřit obecnou zkušenost prostřednictvím velmi osobních veršů. Jejich autor se ohlíží do minulosti, vrací se k dětským iniciacím a zachycuje detaily, které mu ulpěly v paměti.

MARTIN LUKÁŠ

Není snadné hodnotit verše, které stojí a padají s privátní zkušeností jejich autora. Takový autor dělá ze čtenářů de facto rukojmí své poezie. On sám jde s kůží na trh, vydává se všanc, a ať si to připouští, nebo ne, signály jeho „otevřenosti“ a „pravdivosti“ působí na čtenáře – v tradici konfesijního módu – jako záruka umělecké věrohodnosti. Takový autor může doufat, pochybnostem navzdory, že osobním ručením vykoupí nedostatky svých veršů. Leckterá slabší povaha se pietně odmlčí, když sezná, že kniha, kterou se chystá číst, nese varovný, ve své podstatě vyděračný punc osobní výpovědi. Jako si film předznamenává větou „Based on a true story“ kupuje už předem divákovu pozornost, sugerují nám verše privátního charakteru, abychom okolo jejich smyslu našlapovali s vážností a respektem, když už nás básník laskavě pozval do hájemství svých soukromých představ.

Bájná významuplnost

Deklarovaná autobiografičnost limituje čtenářovu, a tím spíše kritickou perspektivu. Čtenář i kritik se cítí být rzkou měrou povinností dostát nabídnutému interpretačnímu klíči. Autor se v komplikovaných šifrách vlastního údělu zpovídá, chce sdílet a chce být chápán, ale za tuto svou „upřímnost“ si nárokuje čtenářovu vůli rozumět. V krajních případech kupčí se svými privatissimými výměnou za naši pozornost a svůj podnik má dobře pojištěný. Bude-li se cítit nepochopen, může na svou obranu prohlásit: „Ale já to skutečně prožil, ono se to opravdu stalo...“ Každý, kdo píše, samozřejmě nějak nakládá s vlastní zkušeností. Ale jsou díla, v nichž privátní zůstává neproniknutelně privátním i přes veškerou snahu učinit z něj společné.

Kristina Lániková: Návrh oční masky (Příprava), 2020

Druhá básnická sbírka Matěje Lipavského *Genciána* je právě takovým pokusem vyjádřit osobní výpovědi nadosobní sdělení. Za téměř obsesivního ohlížení se do minulosti pracuje Lipavský s tu více, tu méně srozumitelnými obrazy, jimiž, jak se zdá, jeho vzpomínky obrůstají (srozumitelnými co do smyslu, nikoli významu). Soustředí se na utkvělé detaily, jejichž původní, bájná významuplnost se zapsáním a zveřejněním nevyhnutelně vytrácí. Nepřenosné okolnosti jeho dětských iniciací můžu chápat, ale nikdy jim neporozumím. Barvy a nálady skutečných míst, která se propadla v čase, jsou pro mě kulisami prostředkováných situací a odkouzlených okamžiků, vehementně konzervovaných cizí paměti a poezii. Odkázaný na autorovy danajské nápovědi, směle se dohaduji o postavení toho kterého motivu jeho osobní mytologie, ne-li přímo „ikonografie“.

Fetišismus babiččina bytu

Chci poukázat na několik zdnalivých maličkostí, protože o ty v *Genciáně* běží především. Jako autorovo krédo lze číst dvojverší „zabývat se jen tím/ co se vypálí do sítnice“. Obvykle

klišé o výtvarném vidění básníka, který je také malířem, je třeba u Lipavského brát jako bezpříznakový fakt. A totéž platí o barvách, jakkoli to někdy působí, že se autor specifickými názvy odstínů chce blýsknout. Co je na tom neobvyklého, že malíř vidí skutečně barevně?

Podstatnější je sama vizuální povaha vzpomínání a perspektiva toho, kdo ve vzpomínkách vidí: „ať můžu vstoupit/ bočním vchodem k prvotnímu strachu/ na schody na kůr/ kde pravá ruka hladí kámen/ osu závitnice/ kde se jamka v sametu nad kružbou zábradlí/ měkce rýsuje ve výšce dětské brady/ jak mělká lžice“. Pohled je to krátkozraký, ale pozorový. Ve snaze revokovat ztracený okamžik je básník tím urputnější, čím víc se jeho vzpomínka mění ve stále křečovitěji dramatizovaný ornament. Chvilí, do níž se kdysi soustředilo sotva vyslovitelné prožření, nezbyvá než znovu inscenovat, prostorově ji ztvárnit a fixovat jako ritualizovanou sestavu detailů vyskytujících se na určitém místě. Emoci nebo náladu vtělenou už napořád do těchto detailů umocňují smyslové senzacce.

Obdobně si autor počíná, když zvýznamňuje vybavení domácnosti. Kuchyňské náčiní,

konkrétní předměty denní potřeby, které básník, nikoli čtenář, důvěrně zná a k nimž básníka, nikoli čtenáře, váže citové pouto. Rozvíjí se tak obvyklý fetišismus babiččina bytu, kde je každý hrnek stejně důležitý jako místo, odkud je na něj vidět. Jako by snad kýženého celku bylo možné dosáhnout, vyvoláme-li všechny významné detaily jménem. Jenomže významný je každý detail. Důsledkem jsou fragmenty stejně záměrné jako nevyhnutelné. Poslední poznámka. Šťastné manželské nebo partnerské soužití, jehož smysl je různorodý a opravdový podle každé jedné dvojice, je krásná, úctyhodná skutečnost. Manželská nebo partnerská lyrika, která je tohoto žitého štěstí výrazem i pomníkem, je pak jen více či méně nepatřičný obraz. Ostatně, nemožnosti vyjádřit některé obsahy privátní povahy si je autor dobře vědom: „o tom jak mi bylo dobře/ nedokážu říct nic“. A nic z toho, co jsem napsal, nemůže zpochybnit opravdovost autorových prožitků, které byly na počátku.

Autor je literární kritik.

Matěj Lipavský: *Genciána*. Host, Brno 2021, 96 stran.

literární zápisník

Hyena a hroch

JAKUB SEDLÁČEK

Veškeré psaní je politické, řekl by Orwell. Veškeré psaní je svinstvo, řekl Artaud. Události poslední doby dávají za pravdu oběma.

Kremlem rozpoutané válčné peklo šokovalo celý civilizovaný svět, a tak není divu, že vyvedlo z konceptu i nakladatele. Postavilo před ně hlavolam, který dosud příliš řešit nemuseli (bohudík, chtělo by se říct), i když se dotýká samé podstaty jejich činnosti (škoda, mohli by být lépe připraveni, chtělo by se dodat). Jako by se až v době nekončícího proudu zpráv o ruských zločinech začala naplno ukazovat odpovědnost nakladatelské profese. Pravda, mluvíme tu o problému, se kterým se v mnoha jiných oborech moc trápit nemusejí. Designéři, grafici, architekti, sochaři či skladatelé mají svá vlastní kritická místa, v nichž by měli pečlivě zvažovat společenský dosah svého oboru i to, v čí prospěch se angažují. Ovšem na rozdíl od knižních

profesionálů nejsou reproduktory konkrétních lidských hlasů.

Počínaje 24. únorem se facebookové profily českých nakladatelů zbarvily do modrozluté, a je to dobře. Vzápětí však vyplula na povrch nejistota: které knihy teď vydávat a s jakým poselstvím je nabízet čtenářům? A je vůbec etické v okamžiku, kdy na Ukrajině umírají děti a jsou bombardovány nemocnice, nabízet publiku čtení? Je správné dělat dál nakladatelský byznys?

Za vypjatých časů se obvyčejné věci stávají neobvyčejnými. V naší redakci dlouhodobě vydáváme knihy, které jsou dnes aktuální víc než kdy dřív. Zabývají se putinismem, ruskou hrozbou, Donbasem. Napsali je špičkoví badatelé a novináři: Timothy Snyder, Mark Galeotti, Ondřej Kundra, Tomáš Forró... Jsem si jistý, že nabízejí klíč k pochopení toho, co se na východ od nás děje. Ale ruku na srdce, dělat jim reklamu *zrovna teď* může vypadat docela nevkusně.

Válka přivedla nakladatele na rozcestí. Jako by si měli volit, zda budou pokračovat v „běžné“ práci a připomínat hrochy, které jejich tlustá kůže chrání před okolním světem, nebo zda zdůrazní svůj angažovaný program – a ocitnou se možná nebezpečně blízko pavilonu hyen, pro něž se utrpení, alespoň v některých očích, stává potravou.

Hruza rozleptává tvořivost a nesnese estetizaci. Ze sestříhaných záběrů podkreslených dramatickou hudbou, které jako morbidní znělky uvozují válečnou žurnalistiku na zpravodajských webech, se mi dělá zle. Jsou jako trailery na film, který nechci vidět. Ovšem chápu, že každé poselství potřebuje svůj rámec.

Zní to cynicky, ale celý problém podstatně zpřehledňují ruští tvůrci, kteří proklamativně podporují Putina. Mým kolegům v Argu došlo, že vydávat Sergeje Lukjaněnka, který roky vybízí k obsazení Ukrajiny, už vážně nelze, a to bez ohledu na to, že se stal světovým bestselleristou díky fantasy románům, a nikoliv pro své zvrácené politické názory. Přiznám se, že v Pasece jsme měli situaci mnohem jednodušší.

„Šilenství jednoho muže a jeho věrných podřízených rozhoduje o osudu země,“ přinesl pár hodin po invazi web ruských opozičních novin Novaja gazeta prohlášení spisovatelky Ljudmily Ulické. „Bolest, strach a hanba, to jsou pocity dneška,“ pokračuje dál autorčin manifest občanské statečnosti, který musel být brzy po publikování stažen.

Mít v portfoliu disidentku, která je už dlouho trnem v oku putinovskému samoděržaví, představuje vlastně luxusní nakladatelskou hodnotu. Dřív jsme museli na vydávání jejich knih shánět mecenáše, neboť ruské instituce

přestaly překlady Ulické podporovat. Dnes nemusíme zmizíkovat v edičním plánu ani vypovídat zahraniční smlouvy.

Před více než osmnácti lety jsem napsal text, který mi byl později odcizen. Protože mě v dobách studií zajímal vztah literatury a ilustrací, pokusil jsem se vysledovat, jak se na čtení Nosovova *Neználka* podílejí ikonické kresby Jaromíra Zápala. Porovnal jsem je s obrázky z ruských edic a své závěry uveřejnil v revue Labyrint. Po čase přišla z Euromedii nabídka, abych text v upravené podobě publikoval coby doslov k poslednímu dílu Nosovovy trilogie, což je – pamětníci potvrdí – ideologicky nejvíce zatížený *Neználek na Měsíci*. Učinil jsem tak v domnění, že jde o docela zajímavou interpretaci kdysi oblíbené dětské série, a celou věc pustil z hlavy. Že jsem dělal dáblu advokáta, mi došlo, až když jsem narazil na zdánlivě kulturní, ve skutečnosti dezinformační web Čítárny. Redakcí „podepsaný“ anonym vytrhal před třemi lety z mého eseje keříčky vět a nalámal je do nechutného eintopfu nakladatelských anotací s mastnými oky protiliberálních výpadů na hladině, který se navenek tvářil jako literární referát.

Veškeré psaní je politické. V tom lepším případě.

Autor je šéfredaktor nakladatelství Paseka.